

BROOD GENOEG VOOR ALLEN

Amsterdamse Studentenekkllesia, zondag 15 maart 2015

Kees Kok

Vlak voor de passage uit het evangelie van Marcus die wij zojuist lazen, vertelt hij hoe koning Herodes op verzoek van zijn dochter, het hoofd van Johannes de Doper van diens romp laat scheiden en op een schaal aan haar presenteren. Dat roept herinneringen op aan het verhaal uit Exodus over de dochter van de Farao van Egypte, die de pasgeboren Mozes uit zijn op de Nijl dobberende mandje, zijn kribbe, juist redde uit de moordenaarshanden van haar vader en hem adopteerde. En het doet denken aan het verhaal bij Matteüs, over de pasgeboren Jezus direct vanuit zijn kribbe moest vluchten voor de moordenaarshanden van de vader van Herodes, die ook Herodes heette. Vluchten naar Egypte, nota bene, naar het land van de Farao. De evangelisten, Marcus voorop, verweven hun verhalen over Jezus voortdurend met die van het oude Israël. Herodes als de nieuwe Farao, Jezus en Johannes als de nieuwe Mozes en Aäron. Ook de lezing van vandaag is doorspekt met motieven uit het boek van de Uittocht, Exodus.

Marcus vertelt. De twaalf leerlingen die Jezus heeft uitgezonden om het onder de Romeinse bezetter lijdende volk te genezen en te onderwijzen, komen moe en hongerig terug van hun missie. Ze verzamelen zich bij Jezus, en doen verslag over wat zij hebben gedaan en onderwezen. Kom mee, zegt Jezus, gaan we naar een verlaten, eenzame plaats, waar jullie kunnen uitrusten en eten. Want het is een komen en gaan van velen, en dat is hun te veel geworden, te overweldigend. Jezus wil zijn leerlingen meenemen naar een plek, een plaats waar zij even helemaal alleen zijn. In het Grieks staat daar het woord woestijn (*erèmos*). En als het over de woestijn gaat, horen de oorspronkelijke Joodse verstaanders van de evangelieverhalen daar heel wat in meeklinken. In de woestijn leerde Israël waar het in het leven op aankomt. Daar werd de grote onderwijzing van de Thora gegeven, daar kwam het manna, het brood uit de hemel, daar werden zij verzadigd. Als Jezus met zijn leerlingen op weg gaat, met de boot, over het meer, de zee van Galilea, blijft dat niet onopgemerkt. Het volk heeft aan de vrijheid geroken en hongert naar meer. Het wil weten hoe het verder moet na de ineenstorting van hun land, hun economie, hun tempel, hun godsdienst. Want, zoals we de afgelopen weken hoorden, de evangeliën zijn geschreven na en in reactie op die ineenstorting in het jaar zeventig. En nu loopt het geslagen volk Jezus en zijn twaalf leerlingen achterna. Het klinkt als een nieuwe exodus, uittocht uit het land van Herodes, de woestijn in, achter de nieuwe Mozes aan. Ze halen hem zelfs in. Sommige uitleggers suggereren dat de boot met tegenwind te kampen had. Maar daarmee onderschatten ze de nood van het volk, de urgentie van zijn toestand. Als de boot aanlegt en Jezus uitstapt, staat daar een grote menigte op hem te wachten. En, zo staat geschreven, Jezus werd diep ontroerd om hen, 'met ontferming bewogen', want: zij waren als schapen zonder herder. Mensen zonder richting gevend leiderschap, heg noch steg wetend, geen visioen meer, geen groot verhaal. En dan begint hij hen te onderrichten, urenlang, en dat onderricht is zo leerzaam en voedzaam voor die menigte, dat zij de tijd vergeten. Waarover sprak hij? Over de Thora uiteraard, over de randvoorwaarden van een rechtvaardige samenleving, waar brood en recht en waardigheid en liefde is voor al wat leeft, zoals wij ons wekelijks proberen in te prenten. Zijn onderricht duurt en duurt, er gaan vele uren voorbij, het wordt avond en de leerlingen worden zenuwachtig. Hoe moeten al die mensen nu eten? In deze godverlaten woestijn is geen eten te vinden. Laat de mensen naar de naburige boerderijen en dorpen gaan om iets te eten te kopen, stellen ze voor. Alsof die mensen geld op zak hebben, alsof ze koopkrachtig zijn, alsof ze, om met Rutte te spreken 'hun consumentenvertrouwen moeten herstellen', hun geloof in de markt. Maar Jezus antwoordt: geven jullie ze te eten. De leerlingen reageren, een tikje cynisch misschien: moeten wij van die paar centen die wij hebben – er is sprake van tweehonderd denariën, vandaag misschien tweehonderd euro -, voor iedereen eten gaan halen? Een vrome commentator merkt op dat dat niet erg eerbiedig was tegenover Jezus. Maar tegenwoordig zou je dat een leermoment noemen: zij moeten Jezus' versie van de Thora nog leren. Want her en der zieken genezen is mooi en belangrijk, maar hoe zorg je ervoor dat mensen te eten hebben waar hongersnood, waar crisis heerst? Kern van de les is delen. Maar dan moet je weten hoeveel er te verdelen valt. Zoek dat eerst maar eens uit, zegt Jezus. Resultaat van een snelle inventarisatie is: vijf broden en twee vissen. En, zo leert Jezus verder: nu moeten de mensen gaan zitten, in het groene gras. Groene gras? Maar we waren toch op een woeste plaats beland? Is deze woestijn opeens een oase geworden? De grazige weiden van psalm 23? Ja, en ze mogen zich neervlijen, niet in het wilde weg, maar ordelijk, verdeeld in eetgroepen van honderd en van vijftig. Dat zijn overzichtelijke aantallen, sociaal haalbare verbanden. De anonieme menigte

krijgt structuur. De onbestemd velen worden groepen, communicatie wordt mogelijk. (Die aantallen, als een soort sociologische ordeningsprincipes vind je trouwens ook al terug in het boek Exodus, hoofdstuk 18, lees maar na). Nu moeten die armzalige vijf broden en twee vissen over heel die menigte worden verdeeld. En zo geschiedt. En allen worden verzadigd en er blijft nog heel veel over. Einde verhaal. Zo moet het, zo komt het koninkrijk naderbij, brood voor allen, en vis toe. Een adembenemend verhaal, staccato verteld, met duizend nuances voor de goede verstaanders.

Nu wil ik er een heel ander verhaal bij nemen, een modern verhaal in een heel andere context, maar dat er wat mij betreft op lijkt. Ook nog te beschouwen als verlate bijdrage aan de vrouwendag van vorige week, die natuurlijk dagelijks zou moeten zijn.

In haar boek *Genade (A Mercy)* uit 2008, vertelt de zwarte Amerikaanse schrijfster Toni Morrison hoe in de achttiende eeuw een aantal blanke, door man en macht verstoten vrouwen vanuit Europa naar Amerika worden verscheept om daar als blanke slavinnen verkocht te worden. Als sardientjes in blik zitten ze benedendeks samengeperst in het stikdonkere ruim van het schip, pal naast het vee, als beesten naast de beesten, en vertellen elkaar verhalen over hun ellendige lot. En dan gebeurt er dit:

Ik heb een beetje kaas bij me, zei Rebekka. Verbaasd hoe kinderlijk haar stem klonk, hoestte ze: en koekjes. Allen keerden zich naar haar toe en een stem zong: oh, heerlijk, theetijd, dames! De olielamp flikkerde, dreigde hen weer te doen verzinken in een duisternis die alleen degene kent die ooit in het laadruim van een zeilschip heeft gereisd. Het eeuwige geschommel, de pogingen om niet al over te geven voor je de ton heb gehaald - dat zou allemaal desnoods nog te dragen zijn, als maar een kiertje licht was.

De vrouwen schaarden zich nog dichter om Rebekka heen, en plotseling, als op afspraak, gedroegen zij zich allemaal zoals ze dachten dat het koninginnen betaamt. Julia spreidde haar halsdoek uit over een kist. Elisabeth haalde uit haar reiszak een ketel en een paar lepels te voorschijn. Als bekera werden een paar vaatjes van tin, klei en lood neergezet. Lydia warmde water op in de ketel boven de lamp waarvan ze de vlam met haar holle hand beschermd. Tot niemands verrassing had niemand thee bij zich, maar Judith en Dorothea hadden een kleine hoeveelheid rum bij zich verstopt. Zorgzaam als een butler goten zij dat in het lauwwarme water. Rebekka zette de kaas midden op tafel en drapeerde de koekjes eromheen. Anna sprak het tafelgebed. Slechts begeleid door het zachte geruis van hun ademhaling, slurpten ze het lauwwarme, naar rum geurende water en kauwden op de oudbakken koekjes, nadat ze die van roetvlokken hadden ontdaan. (...) Hoe erbarmelijk deze ruimte ook was waarin zij bijeen waren, hier had noch het verleden noch de toekomst macht over haar. Vrouwen van mannen en vrouwen voor mannen - in deze spaarzame ogenblikken waren zij noch het een noch het ander. En toen de lamp tenslotte doofde en hen met zwart omhulde, bleven zij, zonder acht te slaan op de schreden boven hun hoofden en het geloei aan de andere kant van de planken muurtje, lange tijd bewegingsloos zitten. Voor hen die de hemel niet konden zien, loste de tijd op in de voorbij stromende zee, zonder grenzen, eeuwig en zonder betekenis.

Een verhaal over een avondmaal, een nachtmaal, waarbij het weinige dat voorhanden is wordt gebroken en gedeeld. Even zijn deze vrouwen verlost van hun verleden en van de toekomst die hun te wachten staat. Ze zijn vrij, uitgetild uit de tijd, grenzeloos. De tijd had even geen greep meer op hen, geen betekenis.

Zo komt de ekklesia op gezette tijden bijeen. De verzamelde mannen en vrouwen nemen even afstand van hun verleden en van hun toekomst, van al hun beslommingen, van het altijd weer slechte wereldnieuws. Zij vieren een nieuwe wereld waarin geen verdeeldheid heerst, maar waarin gedeeld wordt; waarin niemand de slavin is van een ander, niemand de slaaf van een meester. De tijd wordt even opgeheven, het moment van het vieren is een 'ogenblik van eeuwigheid', 'voorsmaak van geluk dat komt'. Nee, zij willen de werkelijkheid van deze wereld daarbij niet uit het oog verliezen. Ze proberen er naar te kijken van boven, van buiten af. Zij proberen hem niet over het hoofd te zien, maar te overzien, te zien met nieuwe ogen, met een vrije, open blik, vol hoop, maar zonder illusies. Zij zien de wereld en hun eigen positie daarin onder ogen, en misschien 'bekerden' zij zich zodanig dat ze hun tijd van leven en hun stem gebruiken om, zoals dat heet 'het verschil te maken'. Zo wordt hun samenkomst een 'Avondmaal ter heiliging', voorsmaak van geluk dat komt, gedachtenis aan de messias, die in de woestijn van deze wereld leert delen: brood, levenskracht, ja 'hartenbloed' – 'hartversterking wijn'. Hij is uiteindelijk ook opgepakt en vermoord, net als Johannes. Maar hij leeft voort in de beweging die hij heeft losgemaakt: een menigte die niemand tellen kan, verdeeld in talloze ekklesia's, 'eetgroepen' van tien, vijftig, honderd, duizend zielen. Zo mogen wij zijn.